

спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія». – К., 2007. – 38 с.

15. Черкашина Т. О. Вияви екстремізму в молодіжних рухах // Педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 12. – Ч. 2. – С. 263-269.

Васильчук Е. О. Концептуальные основы политики предотвращения и противодействия политическому радикализму и экстремизму в молодежной среде Украины.

Рассмотрены концептуальные основы политики предотвращения и противодействия политическому радикализму и экстремизму в молодежной среде Украины. Констатируется, что наряду с обеспечением силового противодействия проявлениям экстремизма актуальной остается задача по борьбе с распространением экстремистских настроений в обществе, созданием препятствий для проникновения экстремистских идеологий в общественное сознание.

Ключевые слова: политический радикализм, экстремизм, противодействие, профилактика, молодежная среда.

Vasilchuk Y. O. The conceptual framework of policies to prevent and counter the political radicalism and extremism among youth Ukraine.

The conceptual framework of policies to prevent and counter the political radicalism and extremism among youth in Ukraine. Is noted that in addition to providing power combating extremism remains urgent task of combating the spread of extremist attitudes in society, creating barriers to the penetration of extremist ideologies into the public consciousness.

Keywords: political radicalism, extremism, combating, prevention, youth.

Ярошко О. З.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДОКУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У цьому дослідженні визначено поняття «концептуальний документ зовнішньополітичного характеру», базуючись на формальних, функціональних і змістовних вимогах. Проаналізовано українські політико-правові акти щодо їх відповідності концептуальному документу зовнішньої політики України.

Ключові слова: концептуальний документ, зовнішня політика, Україна.

Політичні акти у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики слугують джерелом інформації про курс держави на міжнародній арені, її позицію з актуальних проблем глобального і

регіонального розвитку, проблем двосторонніх відносин для інших учасників міжнародних взаємодій, а також зовнішнім фактором для прийняття відповідних рішень. У теоретичній площині йдеться про інструмент вивчення зовнішньої політики держави, її аналіз, а також перспективи розвитку міжнародних відносин.

У своїх наукових розвідках дослідники зовнішньої політики України звертають увагу й аналізують політико-правові акти України у зовнішньополітичній сфері. Так, Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року характеризується ними як знаковий, архіважливий документ у державотворенні, національному законотворенні і конституційному процесі та формуванні зовнішньополітичного курсу держави, зокрема Л. Гайдуковим, Т. Александровою, О. Сиваком, В. Голубом, О. Івченком, авторськими колективами за редакцією В. Погорілка та Ф. Рудича, Б. Тарасюком та А. Уїлсоном [4, 189-190, 193; 5, 17-18; 12, 14-15; 13, 99; 25, 103; 37, 9; 38, 50]. Також високої оцінки удостоєний Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року в контексті українського державотворення, включаючи його зовнішньополітичну складову у працях О. Барабаша, С. Віднянського, А. Мартинова, вже згаданих Л. Гайдукова, Т. Александрової, О. Сивака, В. Голуба, О. Івченка, Б. Тарасюка, авторських колективів під керівництвом В. Погорілка, Ф. Рудича [2-5; 12-13; 21; 25; 37]. Основні напрями зовнішньої політики України від 2 липня 1993 року як результат загальнонаціонального консенсусу з ключових українських зовнішньополітичних пріоритетів і оприлюднення «єдиного» курсу держави в міжнародних відносинах також аналізується дослідниками української зовнішньої політики А. Зленком, С. Сорокою та їх роль визначається в архівних і офіційних документах [1; 11, 20-21; 18; 22, 210-214; 27; 29]. Проте, окрім характеристики значення і змісту тих чи інших політичних актів у царині зовнішньої політики України, праці, присвячені систематизації знань щодо політичних актів в українській зовнішньополітичній сфері, відсутні. Тому метою цього дослідження є визначення змісту поняття «концептуальний документ зовнішньополітичного характеру» та його операціоналізація в українській зовнішньополітичній практиці.

Концептуальні документи держав (політико-правові акти), про що (їх концептуальність) свідчать назви (концепції, доктрини, стратегії, напрями, засади, основи, принципи, декларації тощо) умовно поділяємо на концептуальні документи внутрішньополітичного характеру, концептуальні документи зовнішньополітичного характеру та концептуальні документи загальнодержавного характеру. Перші

містять концептуальні положення, що стосується внутрішньополітичного життя країни, другі – зовнішньої політики держави і треті – існування та розвитку держави як політичної одиниці. Поділ концептуальних документів здійснено за переважними характером їх змісту, оскільки немає «чистих» концептуальних документів внутрішньополітичного чи зовнішньополітичного характеру, так як, зважаючи на їх концептуальність, вони також опосередковано стосуються відповідно зовнішньої політики держави та внутрішньополітичної складової її життєдіяльності. Третя група концептуальних документів – політико-правові акти, що регламентують і визначають принципи існування держави в усіх сферах її життєдіяльності, зокрема такі, що з'являються в період появи держав, їх розпаду, об'єднання, в тому числі й їх основні закони – конституції.

Виходячи з мети дослідження, сформулюємо вимоги до концептуального документу зовнішньополітичного характеру: формальні, змістовні та функціональні [7, 62-63; 8, 92-99; 10; 23, 7-59; 24, 71-73]. Для концептуального документу внутрішньополітичного характеру вони теж актуальні, але беручи до уваги сферальну специфіку. Формальні вимоги до концептуального документу зовнішньополітичного характеру: прийняття у встановленому національним законодавством порядку та уповноваженим на те органом. Змістовні вимоги: відображення міжнародної позиції держави з проблем глобального порядку денного шляхом ідентифікації національних інтересів, цілей та засобів їх досягнення, політико-правового механізму реалізації зовнішньої політики (розподіл повноважень між законодавчою та виконавчою гілками влади в процесі зовнішньополітичного цілепокладання, специфіки та форм участі спеціалізованих державних органів у здійсненні зовнішньополітичного курсу держави), співвідношення внутрішньодержавного та міжнародного права. Функціональні вимоги: інформаційне призначення документу (декларування основ зовнішньополітичного курсу світовій спільноті) та інструментальна роль (керівництво до дій і рішення законодавчо уповноважених органів, установ, їх посадових осіб у царині реалізації зовнішньої політики держави).

Як вже вище зазначалося, важливим документом у конституюванні основ зовнішньої політики дослідники вважають Декларацію про державний суверенітет від 16 липня 1990 року. Застосувавши до неї вимоги щодо відповідності «концептуальному документу зовнішньополітичного характеру», відзначимо, що формальні вимоги

дотримано: прийняття від імені народу України Верховною Радою [6]. Функціональні теж: декларування позиції держави та основи для діяльності республіканських органів влади [6]. Проте змістовні вимоги виконуються неповною мірою, оскільки йдеться лише про ключові принципи зовнішньополітичної діяльності, а не весь спектр зовнішньополітичної проблематики: намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерну зброю, намір стати рівноправним учасником міжнародного спілкування, право вступати у безпосередні зносини з іншими державами, брати участь у міжнародних організаціях, у загальноєвропейському процесі та європейських структурах; механізм реалізації зовнішньої політики опосередковано впливає з розділів про народовладдя і державну владу; проголошується пріоритет загальноєвропейських норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [6]. Проте призначення Декларації не регламентація зовнішньої політики як такої, а визначення принципів державотворення – проголошення державного суверенітету, а сам документ – основа для нової Конституції, законів України, визначення позицій республіки при укладенні міжнародних угод та союзного договору [6]. Тому Декларація про державний суверенітет України – концептуальний документ загальнодержавного характеру.

Іншим важливим документом на шляху формування міжнародної позиції держави є Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року. Виходячи з його положень щодо продовження традицій державотворення, права народу на самовизначення і здійснення Декларації про державний суверенітет [19], доходимо до висновку, що за змістом – це концептуальний документ загальнодержавного характеру.

Знаковим документом у закладенні фундаменту зовнішньої політики України є Звернення Верховної Ради «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 року, що мало місце після проведення референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності України і в день інавгурації новообраного Президента України Л. Кравчука. У контексті вимог до концептуального документу зовнішньополітичного характеру у Зверненні яскраво виражене його інформаційне призначення – декларування основ зовнішньої політики незалежної України світовій спільноті [9]. Питання інструментального призначення не вирішується, формальні вимоги детерміновані інформаційною функцією Звернення – прийняття Верховною Радою,

що звертається до інших парламентів [9]. Зміст Звернення також впливає із його інформаційно-декларативної функції: визначення ключових позицій з актуальних питань зовнішньої політики України як таких, що особливо турбували світову громадськість і національні уряди: забезпечення прав людини в країнах з тоталітарним минулим та доля третього в світі ядерного потенціалу в контексті викликів міжнародній безпеці [9; 26; 28; 30-31, 125-133; 32-36; 39]. Також у Зверненні гарантуються права національних меншин, рівноправність всіх форм власності, принцип непорушності державних кордонів і відсутність територіальних претензій, статус України як однієї з держав- правонаступниць колишнього СРСР тощо [9]. Отже, Звернення «До парламентів і народів світу» у зв'язку із своїм сутнісним призначенням не може вважатися суто концептуальним документом зовнішньополітичного характеру, на що, зрештою, воно і не претендує.

Вимоги до концептуального документу зовнішньополітичного характеру дотримані в Основних напрямках зовнішньої політики України від 2 липня 1993 року. Формальні вимоги: прийняття постановою Верховної Ради України [17]. Функціональні вимоги: документ інформує про основи зовнішньополітичного курсу держави, рекомендується органам виконавчої влади, дипломатичним і консульським представництвам України за кордоном, що беруть участь у реалізації зовнішньополітичного курсу України до керівництва в своїй роботі [17]. Змістовні вимоги: ідентифікація національних інтересів України (забезпечення національної безпеки України та захист її політичної незалежності (стратегічні та геополітичні); інтегрування економіки України у світове господарство (економічні); регіональні, субрегіональні, локальні інтереси, пов'язані із забезпеченням різноманітних специфічних потреб внутрішнього розвитку України) [17]. На основі національних інтересів визначаються найголовніші завдання зовнішньої політики України, напрями, пріоритети та функції [17]. Визначається механізм здійснення зовнішньої політики, пріоритет загальнодержавних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [17]. Отже, Основні напрями зовнішньої політики України, у зв'язку з відповідністю вимогам до концептуального документу зовнішньополітичного характеру, саме і є документом такого роду.

Конституція України від 28 червня 1996 року, хоча і містить положення концептуального характеру, що стосуються зовнішньої політики, у зв'язку з її основним призначенням – Основний закон України [14] – може бути віднесена до типу концептуальних документів загальнодержавного характеру.

Ще одним правовим актом, що може претендувати на статус концептуального документа, виходячи з назви, є Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», прийнятий Верховною Радою 1 липня 2010 року. Проте, судячи з його назви, зміст і сфера застосування цього закону не лише зовнішня політика, а й внутрішня. Як випливає з тексту закону, він визначає засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України [15]. Попри дотримання вимог формального і функціонального характеру, змістовні чітко вказують на його тип – концептуальний документ загальнодержавного характеру. Самі Засади не містять системного визначення національних інтересів України, а значною мірою повторюють окремі формулювання Закону України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року і Стратегії національної безпеки від 12 лютого 2007 року, в тому числі щодо інтеграції України в європейський політичний, економічний і правовий простір [15-16; 20], за винятком, законодавчого закріплення позаблокового статусу України, а положення про євроатлантичну інтеграцію трансформовано у «продовження конструктивного партнерства з НАТО» [15]. Отже, Засади внутрішньої і зовнішньої політики України – концептуальний документ загальнодержавного характеру, хоча і більшою мірою прагматичного, ніж історичного масштабу, як-от: Декларація про державний суверенітет і Акт проголошення незалежності України.

Таким чином, концептуальний документ зовнішньополітичного характеру – різновид концептуального документа, що відрізняється від інших концептуальних документів – внутрішньополітичного і загальнодержавного характеру – за переважною спрямованістю на актуальні проблеми зовнішньополітичного курсу держави. Для визначення концептуальності / неконцептуальності того чи іншого політико-правового акту застосовуються формальні – дотримання процедури прийняття, функціональні – інформаційне та інструментальне призначення акту, змістовні вимоги – визначення міжнародної позиції держави, ідентифікація її національних інтересів, цілей і засобів їх досягнення та механізму їх забезпечення.

В історії незалежної України єдиним політико-правовим актом, що відповідає вимогам до концептуального документа зовнішньополітичного характеру є Основні напрями зовнішньої

політики України, інші важливі державні акти з огляду на їх зміст і сферу регулювання – Декларація про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності, Конституція України, Засади внутрішньої і зовнішньої політики – належать до категорії концептуальних документів загальнодержавного характеру. Звернення «До парламентів і народів світу» у зв'язку з неповною відповідністю функціональним і змістовним вимогами не є типовим концептуальним документом зовнішньополітичного характеру.

Перспективними бачаться подальші наукові розвідки у царині зовнішньої політики України, що здатні збагатити зовнішньополітичні та міжнародно-політологічні студії і послужити базою для розробки науково обґрунтованих засад зовнішньополітичного курсу нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Верховної Ради України. Обговорення питання про основні напрями зовнішньої політики України. Справа № 13-6. – Том № 15. – Арк. 82-96.
2. *Барабаш О. Л.* Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року – результат політичних процесів // Парламентаризм в Україні : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченій 10-й річниці з дня проголошення незалежності України та 5-й річниці з дня прийняття Конституції України. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2001. – С. 27-35.
3. *Віднянський С. В.* Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу : концептуальні підходи та перспективи / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 41-57.
4. *Гайдуков Л. Ф.* Проблема визначення зовнішньополітичних пріоритетів України напередодні проголошення Акта про незалежність / Л. Ф. Гайдуков, Т. Л. Александрова, О. В. Сивак // Питання нової та новітньої історії : міжвідомч. наук. збірник. Вип. 44 / [редкол. : Б. Гончар (відп. ред.) та ін.]. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 183-195.
5. *Голуб В. Й.* Тернистий шлях України до суверенітету // Вісник Київського інституту “Слов’янський університет”. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 17-36.
6. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. *Демчук П. О.* Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції. – К. : ППІ, 2004. – 264 с.

8. *Дмитрієв А. І.* Міжнародне публічне право : навч. посіб. / А. І. Дмитрієв, В. І. Муравйов / [відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський]. – К. : ЮрінкомІнтер, 2001. – 640 с.
9. До парламентів і народів світу : звернення Верховної Ради України від 5 грудня 1991 року № 1927–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 8. – Ст. 45.
10. *Євінтов В. І.* До питання про формування міжнародно-правової позиції України. – К. : НІСД, 1993. – 38 с. – Вип. 10.
11. *Зленко А. М.* Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / А. М. Зленко. – Харків : Фоліо, 2003. – 559 с.
12. *Івченко О.* Передумови зовнішньоекономічної діяльності України як суверенної держави. – К. : Знання, 2000. – 55 с.
13. Конституційне право України / [за заг. ред. В.Ф. Погорілка]. – К. : Наукова думка, 2000. – 733 с.
14. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : закон України від 1 липня 2010 року № 2411–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. Про основи національної безпеки України : закон України від 19 червня 2003 року № 964 IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
17. Про основні напрями зовнішньої політики України : постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року № 3360–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
18. Про основні напрями зовнішньої політики України : постанова Верховної Ради від 18 березня 1993 року № 3076–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
19. Про проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року № 1427–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
20. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
21. *Сивак О. В.* Формування та здійснення зовнішньої політики України (1990–1999 роки) : дис. ... кандидата політ. наук : 23.00.04 / Сивак О. В. – К., 2000. – 194 с.
22. *Сорока С.* Світ пізнає Україну. Про зовнішню політику Української держави у 90-х роках ХХ ст. Статті. Документи. Коментарі / С. Сорока. – К. : Київська правда, 2001. – 526 с.
23. Суверенітет України і міжнародне право / [відп. ред. В.Н. Денисов та В.І. Євінтов]. – К. : Манускрипт, 1995. – 360 с.
24. Теорія і практика політичного аналізу : навч. посіб. / [за заг. ред. О. Л. Валецького, В. А. Ребкала]. – К. : Міленіум, 2003. – 228 с.

25. Україна в сучасному геополітичному просторі : теоретичний і прикладний аспекти / [за ред. Ф. М. Рудича]. – К. : МАУП, 2002. – 488 с.
26. Хоменко М. М. Діяльність України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (90-ті роки XX століття) : дис. ... кандидата політ. наук : 23.00.04. – К., 2004. – 213 с.
27. ЦДАВОВУ. Ф. 5233. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 185-188.
28. ЦДАВОВУ. Ф. 5233. Оп. 1. Спр. 437. Арк. 21-33.
29. ЦДАВОВУ. Ф. 5233. Оп. 1. Спр. 437. Арк. 5-14.
30. Eichler M. Russia and Ukraine : Constructing National Interests / M. Eichler. – Laxenburg, 1998. – 106 p.
31. Garnett Sh. Keystone in the Arch : Ukraine in the Emerging Security Environment of Central and Eastern Europe / Sh. Garnett. – Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 1997. – 145 p.
32. Kozakiewicz J. Rosja w polityce niepodległej Ukrainy. – Warszawa : Instytut Studiów polit. Pol. Akad. Nauk, 1999. – 361 s.
33. Long W. Ideas, Beliefs and Nuclear Policies : The Cases of South Africa and Ukraine / W. Long, S. Grillot // The Nonproliferation Review. – Spring 2000. – P. 24-40.
34. Moshes A. Ukraine in Tomorrow's Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.upi-fiaa.fi>.
35. Schadlow N. The Denuclearization of Ukraine : Consolidating Ukrainian Security // Ukraine in the World : Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State. – Cambridge, 1998. – P. 271-283.
36. Słowianie wobec integracji Europy / [pod red. M. Bobrownickiej]. – Kraków : Universitas, 1998. – 230 s.
37. Tarasyuk B. Ukraine in the World // Ukraine in the World : Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State / [ed. by L.A. Hajda]. – Cambridge : Distributed by Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute, Harvard University, 1998. – P. 9-15.
38. Wilson A. Ukrainian Nationalism in the 1990s : A Minority Faith. – Cambridge ed. : Cambridge University Press, 1997. – 300 p.
39. Wynar B. Independent Ukraine : A Bibliography Guide to English-language Publications 1989–1999. – Engewood : Ukrainian Academic Press, 2000. – P. 334.

Ярошко О. З. Концептуальный документ внешней политики Украины: теория и практика.

В этом исследовании определяется понятие «концептуальный документ внешнеполитического характера», исходя из формальных, функциональных и содержательных требований. Анализируются украинские политико-правовые акты на предмет их соответствие концептуальному документу внешней политики Украины.

Ключевые слова: концептуальный документ, внешняя политика, Украина.

Yaroshko O. Z. Conceptual Document of Ukraine's Foreign Policy: a Theory and a Practice.

The notion of a «conceptual document on foreign policy character» is defined at the research based on formal, functional and content requirements. Ukrainian legal acts are analyzed as regard to a conceptual document on Ukraine's foreign policy.

Keywords: conceptual document, foreign policy, Ukraine.

СОЦІОЛОГІЯ

Хомерікі О. А.

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ЕКОНОМІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄС

У статті розглянуто процеси адаптації освіти до нинішньої ринкової економіки, що вимагає особливих зусиль як від політиків, так і від науковців. Для цього потрібно не лише впоратися із завданням переходу від властивих командно-адміністративній економіці способів мислення і знань до тих, які потрібні в умовах ринкової економіки, а й адаптувати систему до нової глобальної економіки (або економіки знань). Серйозним завданням для країн-кандидатів Центральної та Східної Європи, які все ще проходять процес первинної трансформації, є розуміння того, що привносить у життя суспільства економіка знань і глобалізація, а також знаходження конкретних відповідей на поставлені перед ними виклики.

Ключові слова: економіка знань, ринкова економіка, глобальна економіка, модернізація освіти.

Вплив освіти на різні сфери життя суспільства відбувається через зміни змісту освіти, введення нових спеціальностей і програм. Освіта містить у собі зародки інших сфер, тому шлях економічних і суспільних реформ пролягає через освіту.

Обмін інформацією, висококваліфікованими фахівцями, перспективними науковими дослідженнями стають обов'язковою умовою економічного успіху багатьох країн світу. Особливий інтерес до питань освіти останнім часом зумовлений ще й тим, що зараз освітні системи переживають період серйозних реформ, від яких безпосередньо залежить економічне майбутнє сучасного суспільства.

Характерною рисою світових тенденцій є зростаючий вплив інформаційної і технологічного прогресу на соціально-економічну сферу життя. Одним із напрямків залучення національного людського потенціалу до розширення глобального бізнесу стала глобалізація освіти.